

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Біржова діяльність»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою — **«ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
ТОВАРНОЇ БІРЖІ»**

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат наук з державного управління, доцент Дементов В.О.
2. Доцент кафедри маркетингу ННІ бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського державного університету, доктор економічних наук, професор
Пімоненко Т.В.

План лекції

1. Організаційно-правові засади діяльності товарної біржі.
2. Структура управління біржею та її органи.

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

Нормативна література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
4. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
6. Про товарні біржі : Закон України від 10.12.1991 року № 1956-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Основна

1. Дикань В.Л. Біржова діяльність: підручник / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко, Ю.А. Плугіна. Харків : УкрДУЗТ, 2017. 283 с. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/2404>.
2. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред. О.В. Димченко; [О.В. Димченко, О.Д. Панова, В.В. Коненко та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. 432 с.
3. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за ред. д.е.н, проф. І.М. Сотник, д.е.н., проф. Л.М. Таранюка. Суми : Університетська книга, 2018. 572 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80114/1/Sotnik_torgivlja.pdf.
4. Основи біржової діяльності: навчальний посібник / М.О. Солодкий,

Н.П. Резнік, В.О. Яворська: [за ред. М.О. Солодкого]. К.: ЦП Компрінт, 2017. 450 с

Додаткова

1. Біржовий товарний ринок : навчальний посібник / М.О. Солодкий, В.О. Яворська. 2-е видання. К. : ЦП «Компрінт», 2017. 482 с. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/handle/123456789/4348>.
2. Пепа Т.В., Пішеніна Т.І., Лавринович В.В. Біржова діяльність : навч. посібник. К.: Ліра-К, 2016. 540 с.
3. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М.О. Солодкого. Київ: Компрінт, 2019. 520 с.
4. Машлій Г., Сороківська О., Зяйлик М. Стан та тенденції розвитку біржової торгівлі на сучасному етапі. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 72-84. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22mhbnse.pdf>.
5. Ніколайчук О.А. Сучасні трансформації глобальної біржової торгівлі. *Торгівля і ринок України*. 2022. № 2(52). С. 118-126. URL: <http://elibrary.donnue.edu.ua/2751/1/%D0%92%D0%B8%D0%BF.%20%E2%84%962%20%2852%29%202022.pdf#page=118>.
6. Березовська Л.О., Кириченко А.В. Державне регулювання біржового ринку капіталу в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. №21(49). С. 4-9. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3164/2891>.
7. Кустов В.П. Державне регулювання біржової діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 травня 2020 р. / За заг. редакцією проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 256-258. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2020/conf/1.1/zbirka_tez.pdf#page=256.
8. Стегней М.І., Михальчинець Г.Т. Загальні аспекти розвитку біржової діяльності в Україні. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачєво, 23 березня 2023 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2023. С. 175-177. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9878/1/General%20_aspects_%20of_%20the%20_development_%20of_%20exchange%20_activity_%20in_%20Ukraine.pdf.
9. Пономарьова О.Б., Філіппова В.Д. Напрями вдосконалення державного регулювання біржової діяльності в умовах сучасного цифрового суспільства.

Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. Том 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 90-92.

10. Коломієць Н.О. Роль біржової діяльності в боротьбі з корупцією у фінансовій сфері. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека».* Харків : ХНУВС, 2022. С. 68-70. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11922>.

11. Шевченко А.А., Кормільцева В.В. Хеджування біржової діяльності. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 551-552.*

Інформаційні ресурси

1. <https://www.ux.ua> – Українська біржа.
2. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
3. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.
4. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
5. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.
6. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
7. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Організаційно-правові засади діяльності товарної біржі

Товарна біржа є юридичною особою, що функціонує у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю та провадить професійну діяльність з організації торгівлі продукцією на товарних біржах, професійну діяльність з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, а також інші види діяльності, передбачені Законом України «Про товарні біржі».

Виключно на товарній біржі укладаються біржові договори на умовах спот – договори, умови яких передбачають, що фактичне постачання біржового товару заплановано здійснюється в межах найбільшого з таких проміжків часу:

- двох робочих днів;
- проміжку часу, визначеного звичаєм ділового обороту, зафіксованим правилами товарної біржі.

Юридична особа набуває **статусу товарної біржі** з дня отримання **ліцензії** на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Юридична особа, яка отримала ліцензію на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензію на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, є *професійним учасником організованих товарних ринків*.

Товарна біржа починає функціонувати після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку правил товарної біржі.

Товарна біржа, крім ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарній біржі, ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах має право отримати ліцензію (ліцензії) на провадження на ринках капіталу **таких видів діяльності**:

- 1) клірингова діяльність з визначення зобов'язань;
- 2) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на регульованому ринку деривативних контрактів;
- 3) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на БТМ деривативних контрактів;
- 4) діяльність з організації укладання деривативних фінансових інструментів на ОТМ деривативних контрактів.

Товарна біржа *не може бути учасником біржових торгів* та здійснювати торгівлю біржовими товарами за власний рахунок або за рахунок третіх осіб і бути стороною біржової угоди (біржового договору) щодо купівлі-продажу біржових товарів, що укладається на такий товарній біржі.

Товарна біржа може здійснювати позабіржові операції з біржовим чи іншим товаром у випадках, передбачених законодавством.

Умови створення товарної біржі

Товарна біржа здійснює підприємницьку діяльність, має на меті одержання прибутку та провадить свою діяльність відповідно до законодавства України.

Засновниками та акціонерами (учасниками) товарної біржі можуть бути фізичні та юридичні особи – резиденти та нерезиденти.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку визначає умови отримання іноземними юридичними особами ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах.

Товарною біржею **не може бути** юридична особа, яка відповідає хоча б одному з таких критеріїв:

1) юридична особа створена відповідно до законодавства держави, що здійснює збройну агресію проти України у значенні, наведеному у статті 1 Закону України "Про оборону України";

2) до юридичної особи застосовано санкції відповідно до Закону України "Про санкції";

3) юридична особа включена до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції;

4) особа підконтрольна особам, зазначеним у пунктах 1-3 або має таких осіб у своїй структурі власності;

5) юридична особа не відповідає вимогам, встановленим законодавством про товарні біржі.

Товарна біржа діє на підставі *статуту*, який затверджується її вищим органом управління.

Статут товарної біржі повинен відповідати вимогам, встановленим законом. У статуті товарної біржі визначаються її найменування, порядок управління і формування органів та їх компетенція, мета діяльності, підстави та порядок припинення діяльності товарної біржі, розподілу майна товарної біржі у разі її ліквідації, а також зазначається інша інформація, передбачена законодавством, що регулює діяльність господарських товариств відповідної організаційно-правової форми.

Порядок формування та діяльності *органів управління товарною біржею*, їх компетенція і повноваження визначаються статутом з урахуванням вимог законодавства, встановлених для організаційно-правової форми господарського товариства, в якій утворено товарну біржу.

Товарна біржа здійснює *адміністрування та забезпечує функціонування електронної торгової системи*.

Недискреційні правила функціонування товарної біржі не повинні передбачати можливість впливу товарної біржі на надіслані учасниками біржових торгів заявки або котирування.

Розмір початкового капіталу товарної біржі повинен відповідати вимогам щодо його розрахунку, встановленим статтею 70 Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", та вимогам щодо його розміру, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, та його мінімальний розмір не може бути меншим ніж 20 мільйонів гривень.

Особа, яка має намір набути статусу товарної біржі, а також товарна біржа протягом *всього періоду своєї діяльності* повинні відповідати ліцензійним умовам провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензійним умовам провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, а саме: організаційним та операційним вимогам, вимогам до розміру статутного і власного капіталу,

порядку його визначення, ліквідності, кваліфікаційним вимогам до фахівців товарних бірж, вимогам до технічного та програмного забезпечення, вимогам щодо джерел походження коштів, за рахунок яких формується статутний капітал товарної біржі, іншим вимогам і показникам, що обмежують ризики діяльності товарної біржі, які встановлені Законами та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Товарній біржі та її працівникам **забороняється** надавати фізичним та/або юридичним особам рекомендації щодо звернення для отримання послуг до конкретних учасників біржових торгів, а також рекомендації щодо придбання того чи іншого біржового товару.

Працівники товарної біржі **не мають права брати участь** у біржових або позабіржових операціях з біржовими товарами, виконувати роботи, пов'язані з участю у біржових торгах, на підставі трудових, цивільно-правових договорів з учасниками біржових торгів та їх пов'язаними особами, використовувати, розголошувати у власних інтересах або інтересах третіх осіб інформацію, яка не підлягає розкриттю, про учасників біржових торгів, їхніх клієнтів та їхню діяльність.

Товарна біржа на **своєму веб-сайті розкриває** відповідно до вимог, встановлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, інформацію щодо біржових торгів, зокрема: щодо опису біржового товару, кількості укладених та виконаних біржових угод (біржових договорів), ціни біржового товару. Товарна біржа здійснює зберігання паперових та/або електронних документів щодо укладення (виконання) біржових угод (біржових договорів) протягом строку, не меншого трьох років, якщо інше не передбачено законодавством.

Електронна торгова система товарної біржі повинна забезпечувати:

1) приймання, обробку та передачу від учасників біржових торгів заявок на купівлю-продаж біржових товарів, фіксацію укладених біржових угод (біржових договорів);

2) доступ учасників біржових торгів протягом торговельної сесії, під час якої здійснюються біржові торги, до інформації про учасників біржових торгів та клієнтів учасників біржових торгів, які користуються прямим електронним доступом;

3) підготовку інформації, необхідної для виконання біржових угод (біржових договорів);

4) захист інформації (у тому числі на електронних носіях), що стосується укладання біржових угод (біржових договорів), від втрати або несанкціонованого доступу. Захист має відповідати вимогам законодавства про електронний документообіг та забезпечувати неможливість витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності інформації та режиму доступу до

інформації;

5) обмін інформацією в електронній торговельній системі товарної біржі шляхом створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення документів в електронному вигляді;

6) формування та підтримку баз даних про хід та результати біржових торгів з фіксацією часу подання учасниками біржових торгів заявок та укладання біржових угод (біржових договорів);

7) можливість укладання біржових угод (біржових договорів) у формі електронних договорів;

8) можливість відтворення електронного документа, сформованого в електронній торговій системі, у паперовому вигляді.

Електронна торгова система може забезпечувати інші функції, зокрема зумовлені технологією торгів щодо вчинення біржових операцій та укладання біржових угод (біржових договорів).

Товарна біржа за допомогою *програмного продукту повинна*, зокрема, забезпечувати:

1) неможливість укладання біржової угоди (біржового договору) за зустрічними однорідними заявками учасника біржових торгів, які направляються в інтересах одного і того самого клієнта учасника (учасників) біржових торгів;

2) отримання інформації про ситуацію цінової нестабільності;

3) отримання інформації про всі укладені біржові угоди (біржові договори) за адресними заявками учасника торгів, в яких ціни не відповідають кращим цінам на купівлю/продаж, що існували на момент укладання біржових угод (біржових договорів).

Товарна біржа може мати у власності та/або у користуванні декілька електронних торгових систем та програмно-технічних комплексів, які на постійній основі забезпечують належне функціонування та захист електронної торгової системи (електронних торгових систем).

Програмне та технічне забезпечення, що використовується товарною біржею, повинно бути розроблено/виготовлено суб'єктом господарювання, до якого не застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України "Про санкції".

Правила товарної біржі розробляються відповідно до вимог, встановлених Законом України «Про товарні біржі» та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, і є основним документом, що регламентує порядок здійснення біржових операцій, укладання біржових угод (біржових договорів), ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань.

Правила товарної біржі після отримання товарною біржею ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах

та/або ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах затверджуються уповноваженим органом (посадовою особою) товарної біржі, а також центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері (у разі якщо така вимога встановлена їх нормативно-правовими актами), та реєструються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

У правилах товарної біржі визначаються:

- 1) порядок організації та проведення біржових торгів;
- 2) порядок набуття статусу члена біржі та учасника біржових торгів, надання, зупинення та припинення прав членів біржі та учасників торгів;
- 3) порядок допуску біржових товарів до біржових торгів, зупинення та скасування такого допуску;
- 4) порядок визначення та оприлюднення біржового курсу;
- 5) права, обов'язки, відповідальність товарної біржі перед членами біржі, учасниками біржових торгів та третіми особами, а також відповідальність зазначених осіб перед товарною біржею;
- 6) порядок взаємодії з особою, яка провадить клірингову діяльність з визначення зобов'язань, або з центральним контрагентом за правочинами щодо біржових товарів, крім випадків провадження клірингової діяльності товарною біржею самостійно відповідно до ліцензії;
- 7) порядок розкриття інформації про діяльність товарної біржі та її оприлюднення в обсягах та порядку, передбачених законом;
- 8) порядок здійснення моніторингу біржових торгів та інших заходів, що здійснюються товарною біржею для протидії маніпулюванню, інсайдерській торгівлі та іншим зловживанням на товарних біржах.

Правила товарної біржі можуть передбачати:

- 1) створення та забезпечення функціонування механізму виявлення, запобігання та усунення конфліктів інтересів між будь-якими такими особами:
 - а) товарною біржею;
 - б) акціонерами (учасниками) товарної біржі;
 - в) учасниками біржових торгів;
- 2) порядок здійснення контролю за дотриманням учасниками біржових торгів правил товарної біржі;
- 3) застосування санкцій за порушення правил товарної біржі;
- 4) інші положення на розсуд товарної біржі та/або які вимагаються законодавством.

Правила товарної біржі можуть складатися з одного чи декількох документів.

Інші внутрішні документи товарної біржі *не підлягають реєстрації*.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює

контроль за діяльністю товарних бірж, зокрема перевірку дотримання правил товарної біржі.

Товарна біржа має **право**:

- 1) розробляти та затверджувати правила товарної біржі;
- 2) утворювати підрозділи (у тому числі відокремлені), комітети, комісії, біржові секції тощо та затверджувати положення про них;
- 3) розробляти стандартні (типові) умови біржових угод (біржових договорів);
- 4) зупиняти на деякий час або припиняти біржові торги певним біржовим товаром, якщо ціни на такий біржовий товар протягом торгової сесії відхиляються більше, ніж на визначений правилами товарної біржі рівень;
- 5) установлювати і стягувати внески та плату за отримання членами біржі права здійснювати торгівлю на товарній біржі як учасника біржових торгів, за укладання та/або реєстрацію біржових угод (біржових договорів) та за надання інших послуг згідно з Законом, статутом та/або правилами товарної біржі;
- 6) установлювати і стягувати штрафи та застосовувати інші санкції за порушення правил товарної біржі.

Товарна біржа **зобов'язана**:

- 1) забезпечувати організацію та проведення біржових торгів;
- 2) здійснювати моніторинг біржових торгів та контроль за дотриманням учасниками біржових торгів правил товарної біржі, у тому числі з метою запобігання маніпулюванню на товарній біржі та інсайдерській торгівлі;
- 3) вести реєстр учасників біржових торгів, їхніх заявок, укладених угод і договорів;
- 4) оприлюднювати на своєму веб-сайті перелік учасників біржових торгів із зазначенням учасників, допуск яких до біржових торгів зупинено або припинено, реєстр біржових товарів;
- 5) розкривати інформацію, передбачену законодавством;
- 6) виконувати інші обов'язки, пов'язані із здійсненням діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах.

Товарна біржа **зобов'язана** до подання на реєстрацію правил товарної біржі до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку укласти з особою, яка провадить клірингову діяльність, договір про здійснення клірингу, крім випадків провадження клірингової діяльності товарною біржею самостійно відповідно до ліцензії.

Товарна біржа за результатами біржових торгів **зобов'язана розраховувати та оприлюднювати біржовий курс біржового товару** не пізніше робочого дня, наступного після торгового дня, в який відбувалися біржові торги відповідним біржовим товаром.

Товарна біржа **може розраховувати індекси** та інші показники біржової торгівлі. При виконанні таких розрахунків товарна біржа може використовувати загальнодоступну інформацію та інформацію, одержану в ході або за результатами біржових торгів, інформацію з біржових договорів та біржових операцій.

Товарна біржа **зобов'язана оприлюднювати та подавати** до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку інформацію, передбачену законом та/або нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а саме:

- 1) перелік учасників біржових торгів, допущених до біржових торгів;
- 2) реєстр біржових товарів;
- 3) обсяг торгівлі товарами (номенклатура товарів, їх загальна вартість та кількість згідно з укладеними договорами, біржовий курс щодо кожного товару, що перебуває в обігу на товарній біржі, тощо);
- 4) інформацію щодо позабіржових операцій у випадках і в межах, встановлених законодавством.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку **встановлює** строки, порядок і форми подання інформації та здійснює контроль за розкриттям інформації товарною біржею.

Товарна біржа **здійснює** розкриття узагальненої інформації відповідно до правил товарної біржі та забезпечує безперешкодний доступ до такої інформації. Розкриття інформації товарна біржа здійснює шляхом опублікування на веб-сайті організатора торгівлі. Товарній біржі забороняється надавати недостовірну інформацію.

Зміст біржових угод (договорів) **не підлягає розкриттю** (за винятком найменування товару, кількості, ціни, місця і строку виконання), крім випадків, передбачених законодавством України.

Не пізніш як через 90 календарних днів після закінчення фінансового року товарна біржа оприлюднює на своєму веб-сайті річний звіт про результати біржових торгів за звітний рік станом на кінець року.

У разі наявності фактів вчинення правопорушень на товарній біржі з боку товарної біржі та/або учасників торгів річний звіт про результати біржових торгів повинен містити відомості щодо таких правопорушень.

Товарна біржа може розкривати додаткову інформацію з урахуванням обмежень, визначених законодавством та/або договорами між товарною біржею та учасниками біржових торгів.

Строки, порядок і форми розкриття інформації товарною біржею встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Членами товарної біржі можуть бути юридичні особи – засновники (акціонери, учасники – залежно від організаційно-правової форми, в якій

утворена товарна біржа), а також інші юридичні особи – резиденти і нерезиденти. Порядок прийняття у члени біржі та вибуття із складу її членів визначається правилами товарної біржі.

Фізичні особи-підприємці можуть бути членами товарної біржі, якщо це передбачено статутом товарної біржі.

Членом товарної біржі *не може бути* іноземна особа, яка є резидентом держави, що здійснює збройну агресію проти України у значенні, наведеному у статті 1 Закону України "Про оборону України", а також особа, до якої застосовано санкції згідно з резолюціями Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, рішеннями Ради Європейського Союзу, інших міждержавних об'єднань, членом (учасником) яких є Україна, які передбачають обмеження або заборону торговельних та/або фінансових операцій.

Правилами товарної біржі визначаються права та обов'язки членів товарної біржі як учасників біржових торгів, а також інших учасників біржових торгів у випадках, встановлених законодавством та/або правилами товарної біржі.

Члени товарної біржі мають **право**:

- 1) брати участь у біржових торгах;
- 2) отримувати інші послуги товарної біржі;
- 3) мати інші права відповідно до законодавства та правил товарної біржі.

Товарна біржа має право встановлювати для членів біржі певні права, обов'язки, вимоги, зокрема вимоги до заходів з управління ризиками невиконання зобов'язань за біржовими угодами (договорами) тощо.

Товарна біржа має право зупинити або припинити права членів біржі, зокрема щодо участі у біржових торгах, у разі порушення ними вимог законодавства та/або правил товарної біржі.

Члени товарної біржі **зобов'язані**:

1) дотримуватися вимог і показників, що обмежують ризики діяльності на організованих товарних ринках, встановлених законодавством та товарною біржею;

2) дотримуватися правил товарної біржі;

3) вести облік біржових операцій (а у випадках, визначених законодавством, позабіржових операцій) за власними операціями та за кожним клієнтом окремо і зберігати таку інформацію протягом щонайменше трьох років;

4) своєчасно інформувати товарну біржу про зміни у своєму фінансовому стані, а також про інші зміни, що можуть негативно вплинути на виконання зобов'язань перед клієнтами, іншими учасниками біржових торгів та товарною біржею;

5) розкривати інформацію в порядку, обсягах та у строки, передбачені

законодавством;

6) сплачувати членські внески та/або інші збори, визначені товарною біржею;

7) не розголошувати конфіденційні відомості та комерційну таємницю про діяльність товарної біржі;

8) виконувати інші обов'язки, визначені правилами товарної біржі.

Член товарної біржі повинен *призначити* біржового брокера для участі в біржових торгах з належним оформленням відповідних документів щодо представництва відповідно до вимог законодавства та/або правил товарної біржі.

Члени товарної біржі до початку надання послуг клієнту повинні укласти договір у письмовій формі з кожним клієнтом та здійснювати на товарній біржі реєстрацію таких клієнтів у порядку, визначеному правилами товарної біржі. Цей договір повинен визначати умови надання послуг та винагороду за надані клієнту послуги, права та обов'язки сторін, а також, що послуги за цим договором надаються з урахуванням вимог Закону та правил товарної біржі, а також правил клірингу особи, яка провадить клірингову діяльність за правочинами, що вчиняються на такій біржі. Такі умови можуть зазначатися шляхом посилання на інші документи, які є доступними клієнту для ознайомлення.

Член товарної біржі повинен погоджувати з клієнтом будь-які зміни та доповнення, що стосуються таких документів.

Перед початком надання послуг клієнту член товарної біржі повинен поінформувати клієнта про будь-які можливі конфлікти інтересів між інтересами клієнта та його власними та/або інтересами інших клієнтів такого члена товарної біржі.

Порядок підтвердження членом біржі біржової операції, вчиненої на користь клієнта, визначається договором між членом біржі та клієнтом.

У процесі біржових торгів або надання консультацій клієнту член товарної біржі повинен надавати пріоритет інтересам клієнта над власними, а також діяти в інтересах клієнта відповідно до вимог законодавства.

Член товарної біржі повинен вживати всіх розумних заходів для отримання найкращого результату під час виконання заявок клієнта, враховуючи ціну, витрати, швидкість, вірогідність здійснення виконання і розрахунків та інші фактори щодо виконання такої заявки. За наявності заявки клієнта член товарної біржі повинен виконати таку заявку відповідно до вказівок клієнта з урахуванням вимог щодо запобігання будь-яким зловживанням, у тому числі маніпулюванню на товарній біржі, та відповідно до правил такої товарної біржі.

Заявки клієнтів щодо одного й того самого біржового товару виконуються в порядку їх надходження. Заявка клієнта, отримана членом товарної біржі раніше, має пріоритет виконання порівняно із заявкою щодо того самого

біржового товару, отриманою членом біржі від іншого клієнта пізніше.

Заявка клієнта щодо певного біржового товару, отримана членом товарної біржі, має пріоритет виконання порівняно із здійсненням членом товарної біржі власних операцій щодо того самого товару.

Вся інформація, адресована членами товарної біржі своїм клієнтам чи потенційним клієнтам, повинна бути прозорою, зрозумілою та не вводити в оману.

Член товарної біржі повинен обліковувати кошти та інші активи клієнта окремо від своїх власних, для того щоб кошти клієнта не використовувалися на цілі інші, ніж цілі клієнта, не були предметом вимог кредиторів члена біржі, не використовувалися в інтересах інших клієнтів, якщо інше не погоджено у договорі між членом товарної біржі та його клієнтом.

Член товарної біржі **не має права:**

1) передавати в заставу, об'єднувати чи розпоряджатися активами клієнта без попередньої письмової згоди клієнта;

2) виконувати операції на користь клієнта без попередньої згоди клієнта, крім випадків, якщо клієнт надав згоду на здійснення торгівлі без отримання його попередньої згоди.

Члени товарної біржі мають право брати участь у торгівлі відповідними товарами більш як на одній товарній біржі, якщо інше не встановлено законодавством.

Біржові брокери (брокери) є уповноваженими фізичними особами членів товарної біржі, які зареєстровані на товарній біржі відповідно до її статуту, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів товарної біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій, а у випадках, встановлених законодавством, позабіржових операцій.

Брокерам забороняється розголошувати комерційні таємниці щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному.

Майно товарної біржі формується за рахунок:

1) майна, переданого їй у власність засновниками і акціонерами (учасниками) при формуванні статутного капіталу;

2) надходжень від членів товарної біржі (членські внески, плата за біржові операції та/або за інші послуги, що пропонуються біржею чи є обов'язковими для членів товарної біржі та/або учасників біржових торгів чи інших осіб);

3) надходжень від надання товарною біржею відповідно до закону інформаційних та інших послуг третім особам;

4) штрафів за порушення правил товарної біржі;

5) іншого майна та/або грошових коштів у спосіб, що не суперечить законодавству.

Майно товарної біржі належить їй на праві власності.

Порядок використання майна товарної біржі визначається органами управління в порядку, визначеному статутом товарної біржі.

Держава *гарантує* захист майнових прав товарної біржі. Вилучення майна біржі не допускається, крім випадків, передбачених законом.

Збитки, завдані товарній біржі та/або учасникам біржових торгів (клієнтам учасників торгів) внаслідок порушення майнових прав, незаконного втручання в діяльність, відшкодовуються у встановленому законодавством порядку.

Державне регулювання діяльності товарних бірж здійснюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Державне регулювання діяльності товарних бірж здійснюється шляхом:

- 1) розроблення нормативно-правових актів щодо товарних бірж;
- 2) ліцензування товарних бірж щодо організації торгівлі продукцією на товарних біржах;
- 3) реєстрації правил товарної біржі та змін до них;
- 4) встановлення для товарних бірж вимог до регулятивного капіталу та інших показників, що обмежують ризики їх діяльності;
- 5) визначення вимог до порядку звітування та розкриття інформації товарною біржею;
- 6) встановлення наявності ознак маніпулювання та інших зловживань на товарній біржі;
- 7) встановлення за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері, критеріїв цінової нестабільності біржового товару на товарній біржі залежно від виду, ліквідності та/або ринкової ціни такого біржового товару;
- 8) здійснення нагляду та контролю за додержанням товарними біржами встановлених законодавством вимог щодо їхньої діяльності та застосування відповідних санкцій за їх порушення;
- 9) виконання інших повноважень, передбачених законом.

При виконанні своїх функцій Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку діє у спосіб, на підставі та в межах повноважень, встановлених цим Законами України.

Згідно з реєстром Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, наразі ліцензію товарної біржі в Україні мають ТОВ «Українська енергетична біржа» (з червня 2021 року), ТОВ «Українська універсальна біржа» (з вересня 2021 року), ТОВ «Українська торгова платформа» (із серпня 2023 року) та ТОВ «Українська ресурсна біржа» (із серпня 2023 року).

2. Структура управління біржею та її органи

Організаційна структура біржі будується з урахуванням забезпечення її високої ліквідності, низького рівня витрат, можливості швидкої та поточної інформованості всіх учасників торгівлі й коригування їх дій. Загальну структуру біржі показано на рис. 1.

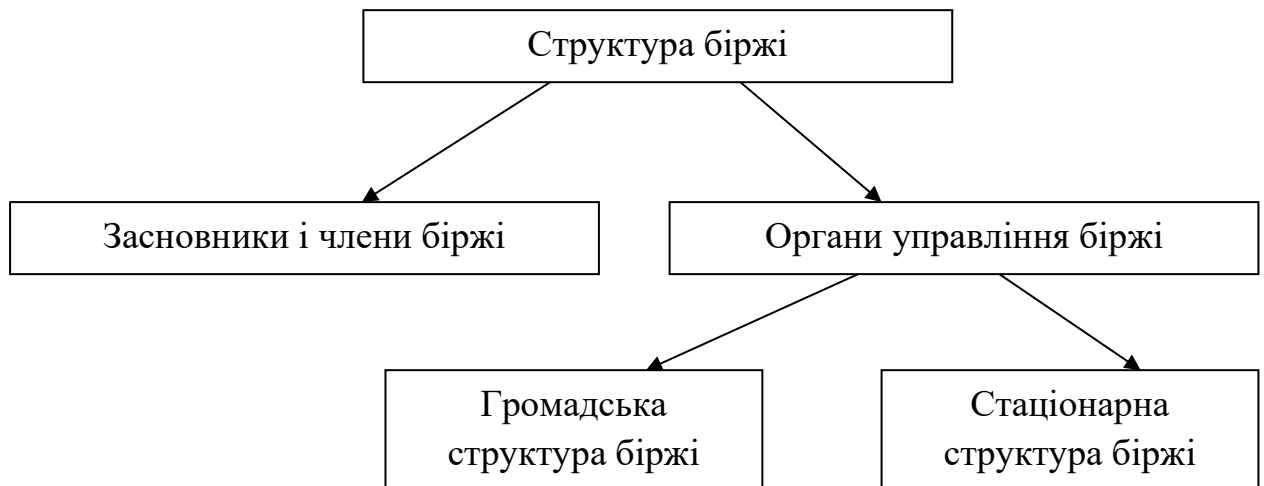


Рис. 1 – Загальна структура біржі

Органи управління біржі складаються з громадської і стаціонарної структури.

Громадська структура включає загальні збори членів біржі, які є вищим законодавчим органом управління (скликаються щорічно Біржовою радою), і виборні органи в особі Біржової ради (комітету) на чолі з Правлінням біржі й ревізійною комісією.

Стаціонарна структура біржі призначена для ведення господарської біржової діяльності.

Компетенція і функції **громадської структури** відрізняються й можуть бути специфічними на різних біржах.

Функції загальних зборів членів біржі:

- ✓ загальне керівництво біржею і біржовою торгівлею;
- ✓ затверджує і вносить зміни й доповнення в статут біржі;
- ✓ обирає і відкликає голову Біржового комітету, членів Ревізійної комісії, членів біржового арбітражу;
- ✓ обирає Біржовий комітет;
- ✓ розглядає і затверджує правила біржових торгів, регламенти, положення та інші рішення, обов'язкові для виконання суб'єктами біржових правовідносин;
- ✓ затверджує організаційну структуру біржі, річний звіт голови Біржового комітету про результати фінансово-господарської діяльності біржі;

- ✓ створює, реорганізує і ліквідує філії та представництва, затверджує їх статутні документи;
- ✓ затверджує рішення голови Біржового комітету і Біржового арбітражу про виключення з членів біржі;
- ✓ встановлює розмір плати за брокерське місце, інші внески й порядок їхньої сплати;
- ✓ приймає рішення про припинення діяльності біржі, призначає ліквідаційну комісію, затверджує ліквідаційний баланс;
- ✓ затверджує кошторис на утримання Біржового комітету і персоналу біржі.

Постійно діючим органом управління в період між загальними зборами членів товарної біржі є **Біржова Рада (комітет)**. Вона є контрольно-розпорядчим органом поточного управління біржею і вирішує такі питання її діяльності:

- ✓ внесення поправок до Правил біржової торгівлі;
- ✓ встановлення розміру внесків, грошових виплат і комісійних зборів;
- ✓ заслуховування і оцінка звітів;
- ✓ підготовка рішень про прийом до членів або виключення зі членів біржі;
- ✓ визначення і встановлення розміру оплати для постійних і разових відвідувачів;

До складу Біржового комітету входять **тільки члени біржі**.

Зборами членів біржі одночасно з Біржовою радою обирається і **Ревізійна комісія**, що здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю біржі за такими напрямками:

- ✓ виконання затверджених кошторисів, дотримання нормативів і лімітів;
- ✓ своєчасність платежів у бюджет;
- ✓ правильність нарахування та своєчасність виплати дивідендів;
- ✓ дотримання біржею і її органами управління законодавчих актів, рішень загальних зборів членів біржі;
- ✓ правильність ведення оперативного, бухгалтерського й статистичного обліку й звітності.

Ревізійна комісія веде перевірки за дорученням загальних зборів членів біржі або з власної ініціативи не рідше одного разу на рік. Результати перевірок направляють загальним зборам членів біржі.

До складу Ревізійної комісії **не можуть бути обрані** члени Біржового комітету або Виконавчої дирекції.

Поточне керівництво діяльністю біржі здійснює **Виконавча дирекція**. Виконавчого директора, його заступників, структуру та напрямки діяльності визначають Загальні збори членів біржі. Директор і службовці біржі не можуть бути членами біржі і працюють за контрактом.

Права **виконавчого директора**:

- ✓ без доручення діяти від імені біржі, представляти її в усіх інстанціях та організаціях;
- ✓ укладати договори, видавати доручення, відкривати в установах банків рахунки;
- ✓ здійснювати підбір та представлення для затвердження Біржовим комітетом заступників виконавчого директора;
- ✓ видавати накази й розпорядження;
- ✓ затверджувати положення про структурні підрозділи біржі, про оплату праці її працівників.

До **стаціонарної структури** належать спеціалізовані й виконавчі органи, які здійснюють господарську діяльність, поточну роботу біржі й виконують рішення, які приймають Загальні збори членів біржі.

До виконавчої структури відносять підрозділи, які здійснюють підготовку і проведення біржових торгів:

- ✓ відділ реєстрації, який забезпечує реєстрування біржових посередників, ведення обліку реквізитів і кадрового складу, здійснює видання паролів, акредитацію брокерів, біржових перепусток;
- ✓ відділ економіки, який здійснює взаєморозрахунки між біржовими посередниками та біржею;
- ✓ відділ збору інформаційного банку, який отримує інформацію від посередників і клієнтів, цілодобово відповідає на запити брокерів;
- ✓ інформаційно-розрахунковий центр, який здійснює технічне обслуговування комп'ютерної техніки, акустику біржового залу і програмне забезпечення бази даних;
- ✓ відділ розповсюдження біржової інформації, який займається поширенням біржової інформації серед брокерів та маклерів про результати торгів, що відбулися, товарні ринки, ринкову кон'юнктуру;
- ✓ відділ маклерів, який здійснює торги, реєструє операції, оформляє результати торгів, розпочинає торги, повідомляє про закінчення торгів;
- ✓ ф'ючерсний відділ, який реєструє біржових посередників для участі у ф'ючерсних торгах;
- ✓ аналітичний відділ, який розробляє методи аналізу біржової діяльності, опрацьовує аналітичну біржову інформацію з метою подання результатів до засобів масової інформації;
- ✓ служба безпеки, яка здійснює дотримання порядку перепусток, дотримання загальної дисципліни, забезпечує збереження майна.

Спеціальні функції виконують спеціалізовані органи.

Спеціалізовані органи (відділи) – це окремі біржові комісії та комерційні організації, які здійснюють специфічні функції з обслуговування біржових

торгів. До складу спеціалізованих органів входять:

Котирувальна комісія – організовує облік різних видів цін (попиту, пропозиції, початкових, заключних, договірних), їх динаміку при завершенні біржових операцій. Інформація про ціни оформляється у біржових бюлетенях і розглядається як біржовий довідник. Біржовий бюлетень є каталогом опрацювання даних про ціни на товари, які були представлені на торги, динаміку зміни в ході торгів, а також заключні ціни.

Функції котирувальної комісії:

- ✓ складання біржових бюлетенів цін на продукцію, підставою для розрахунку яких є угоди певного дня (періоду), заявки про попит і пропозицію та інші відомості;

- ✓ нагляд за своєчасним наданням брокерами, членами і відвідувачами біржі відомостей про укладені угоди за їх участю;

- ✓ надання інформаційно-довідковому відділу інформації про ціни і кон'юнктуру щодо товарів, які не включені в котирування ціни;

- ✓ надання Біржовому комітету пропозицій про зміни або доповнення до порядку котирування, зміни форм бюлетеня, а також про способи його публікації.

Котирувальну комісію очолює один із членів Біржового комітету. До її складу, як правило, входить кілька брокерів.

Комісія зі стандартів та якості (експертне бюро) здійснює такі функції:

- ✓ визначення якісних характеристик товару, його виду, походження, стану на момент експертизи;

- ✓ встановлення приблизної вартості товару;

- ✓ консультація із загальних і спеціальних питань у спірних випадках;

- ✓ розробка біржових стандартів, типових біржових контрактів;

- ✓ реєстрація, тобто прийняття до обігу і котирування товарів на біржі.

Біржовий арбітраж (арбітражна комісія) – оперативно розглядає спірні питання, що виникають між членами біржі та іншими учасниками біржових торгів під час укладання та виконання біржових угод. Арбітражна комісія не має повноважень зобов'язати сторони виконувати її рішення і, по суті, є узгоджувальною. Арбітражна комісія надає консультаційні послуги з питань, що входять до її компетенції, аналізує правову практику біржі й розробляє напрямки її вдосконалення.

Комісія з торгової (ділової) етики – виконує функції дотримання членами біржі та її учасниками норм і правил дисципліни виконання та проведення торгів. Крім перерахованих функцій, комісія виконує функцію контролю правил біржових торгів, інформування біржового комітету про порушення і підготовку відповідних документів. Комісія здійснює підготовку пропозицій про заміну

повноважень учасників і представників.

Комісія з прийому нових членів біржі виконує наступні функції: розглядає заяви про прийняття членів біржі, аналізує фінансове і господарське становище фірм, підприємств, які виявили бажання стати членами біржі, здійснює оцінку професійних і ділових якостей нових членів біржі, розробляє прогнози і рекомендації Біржовому комітету (Раді директорів) про прийняття нових членів біржі.

Серед комерційних організацій, які створюються біржею, є розрахункова палата, біржові складські приміщення.

Розрахункова палата – єдиний розрахунково-фінансовий центр, який обслуговує біржову торгівлю, тобто реєструє, оперативно здійснює контроль і розрахунки за біржовими операціями, одержує гарантійні внески за контрактами, готує матеріали з угод для Котирувальної комісії.

Функції і завдання:

- ✓ реєстрація всіх угод, укладених у біржовому залі протягом біржового дня;
- ✓ реєстрація попиту та пропозиції на біржі за даними відповідних заявок, зроблених продавцями й покупцями;
- ✓ здійснення розрахунків зі сторонами за біржовими угодами;
- ✓ оформлення всіх документів, пов'язаних з розрахунками й реєстрацією угод.

Розрахункова палата виступає третьою стороною по ф'ючерських угодах, вона стає покупцем стосовно кожного продавця і навпаки.

Розрахункова палата через певні періоди здійснює перерахунок всіх рахунків клієнтів, тим самим визначаючи їхнє фінансове становище: виставляє вимоги до оплати різниці тим, хто поніс збиток, і оплачує прибуток учасникам, які виграли.

Складські приміщення використовуються біржею для організації постачання товарів. Склади можуть належати біржам, а можуть бути орендовані.